

Teksts — Mārtiņš Galenieks speciāli Ir
Foto — Reinis Hofmanis

Pretinieki nav idioti

Režisors **Roberts Dauburs** Nacionālajā teātrī iestudējis izrādi *Principiāla nostāja*. Tās centrā ir Alfrēds Rubiks un viņa loma traģiskajos barikāžu laika notikumos, kurus izmeklē Rita Aksenoka

NUPAT pirmizrādi piedzīvojušais uzvedums ir otrā daļa triloģijai, kas veltīta sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas Ritas Aksenokas personībai un karjerai. Savukārt pirmā daļa – izrāde *Ko var cilvēks* – vēsta par kādu slavenu lietu 70. gados, pēc kuras atrisināšanas uz nāvi tika notiesāts Aleksandrs Oleškevičs. Par spiti viņa vadītās bandas pastrādātajiem vairāk nekā 300 noziegumiem, viņš uz izmeklētājiem atstājis visai inteligenta un patikama cilvēka iespaidu. Top arī trešā izrāde. Visu triloģijas izrāžu dramaturgs ir Jānis Joņevs, scenogrāfs – Kristians Brekte. Ar Robertu satiekamies

pāris dienas pirms došanās uz Prāgu, kur viņš pašlaik maģistrantūrā studē laikmetīgā teātra režiju. Paralēli tam Roberts veido izrādi arī Liepājas teātrī par Latvijas uzņemšanu NATO. Tās pirmizrāde paredzēta 2028. gada sākumā.

Kāpēc esi izvēlējies dokumentālā teātra žanru?

Tāpēc, ka, manuprāt, istajā dzīvē var atrast daudz vairāk paradoksu, absurda un skaistuma nekā jebkurā lietā, ko izfantazējam.

Vai ir bijušas situācijas, kad jāizšķiras starp kādu ideju, kas varētu būt skatuviski ļoti iespaidīga, bet neatbilst patiesībai, vai otrādi – jāmet ārā būtiski fakti, kas traucē? Ko tu izvēlies upurēt?

Es neteiktu, ka tā ir upurēšana. Izvēle strādāt dokumentālajā žanrā manī ir iekodējusi to, ka jāstrādā ar istu notikumu un istu dzīvi. Nevari mainīt vēsturi. Nevar Rubiku pataisit citādu, nekā viņš bijis. Jā, var teikt, ka tas nozog kaut kādas iespējas, bet, no otras puses, tas rada arī jaunas. Protams, simtprocentīgi dokumentāla māksla arī nav iespējama, to veido subjektīvas mākslinieces izvēles. Taču mūsu uzdevums ir ar savu skatījumu pietuvoties istajam notikumam. Cilvēki jau vispār iet vērot mākslas darbus, lai redzētu subjektīvu skatījumu uz kaut ko.

Kā tev radās interese veidot izrādes par izmeklētāju Ritu Aksenoku?

Es netīšām aizbraucu uz tikšanos Valmieras teātrī divas stundas par agru. Garlaikojoties

Ko var cilvēks Nacionālā teātra Aktieru zālē

grāmatnīcā atradu Lāsmas Gaitnieces grāmatu *Skandalozākie noziegumi Latvijas vēsturē*. Tur bija īsa intervija ar Ritu Aksenoku, kurā viņa teica, ka nepipē, nedzer, nelieto nervu zāles un viņai mājās ir dobe. Man šķita – fantastika! Tas nav tāds mūsu ierastais Holivudas priekšstats par to, kāds ir izmeklētājs.

Tajā vakarā biju pie savas kursa vadītājas Māras Ķimeles, izstāstīju šo, un viņa teica, lai eju ar ideju uz teātri. Un es aizgāju. Piesaistīju Jāni Joņevu, kurš jau bija rakstījis kriminālžanra darbus. Bija sajūta, ka viņam ir gan dabiska interese, gan zināšanas par to. Arī ar Kristīanu Brektī sadarboties šķita ļoti loģiski, apzinoties to vidi un šausmas, ar kurām jāsaprotas, mēģinot parādīt izmeklētāja darbu.

Sākumā bija grūti dabūt rokā Aksenokas kundzi. Tiku pie viņas telefona numura, bet viņa piecus mēnešus neatbildēja uz zvaniem un īsziņām, ko sūtīju ik nedēļu. Kad beidzot ar viņas dēla Aivara Aksenoka starpniecību tikām līdz Ritai, sākās intervijas. Pēc šīm intervijām izkristalizējās trīs iespējamie izrādes varianti. Izstāstīju tos teātri un saņēmām piedāvājumu veidot triloģiju.

Par ko būs trešā izrāde?

Trešā daļa ir par Zigurda Dreimaņa lietu. Viņam 80. gados nepatiesi piesprieda nāvessodu, bet pēdējā brīdī Aksenoka to atklāja. Tur ir arī jautājums par to, kā viņš pēc atbrīvošanas nomira. Vai tiešām pats nositās ar elektrību, vai menti viņu nomušīja. Un tas viss kulminē ar to, ka Rīta Aksenoka bija tas cilvēks, kas uzrakstīja likumu par nāvessoda atcelšanu.

Rīta Aksenoka nomira 2025. gadā. Vai viņa paguva redzēt *Ko var cilvēks*?

Viņa bija uz pirmizrādi. Tur bija skaists brīdis, kad visa zāle piecēlās kājās, un bija 4–5 minūšu ovācijas. Diemžēl viņa paguva redzēt tikai triloģijas pirmo daļu. Bet viņa ļoti novērtēja – un tas pamatā ir Jāņa Joņeva nopelns –, ka izrādē ļoti precīzi parādīts, kā ārpus savas nelikumīgās darbības abso-

lūti talantīgs, inteligents, pievilcīgs cilvēks lēnītēm, soli pa solim atpopas par smagiem noziegumiem notiesāts uz nāvi.

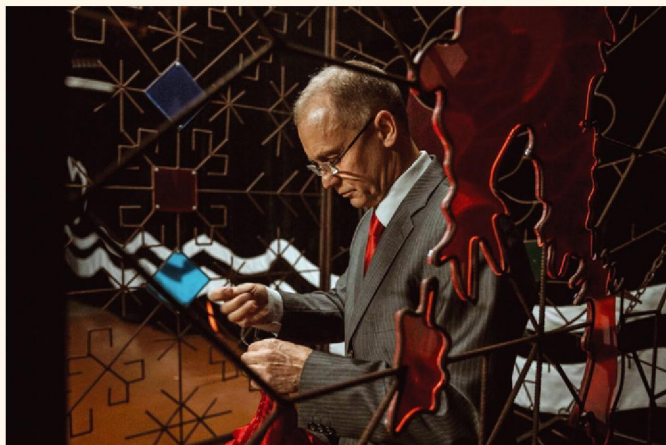
Vai, veidojot *Principiālu nostāju*, jūs uzrunājāt arī Rubiku?

Mēs ar Jāni spriedām, ka viņš tomēr ir bijis ļoti publiska persona. Visu, ko ir gribējis pateikt, ir pateicis. Nevar gaidīt, ka tagad, cienījamā vecumā, Rubiks pēkšņi teiks kaut ko citu. Jānis gan tāpat mēģināja viņu sada-

«Izvēle strādāt dokumentālajā žanrā mani ir iekodējusi to, ka jāstrādā ar īstu notikumu un īstu dzīvi. Nevari mainīt vēsturi»

būt rokā, taču nebija nekādas atbildes. Visi Rubika teksti un visas viņa domas izrādē ir no paša grāmatām, protokoliem, publikēm izteikumiem, sēdēm, runām. Tur nekas nav grozīts. Kad sāka parādīties informācija par šo izrādi, Jānis ar viņu beidzot sazinājās, bet bija tieši tā, kā mēs domājām, – nekā jauna nav. Viņš atkārtoti visu to pašu, ko savulaik jau teica.

Par pašu nostāju, par to, ko viņš aizstāv, katrs var domāt un izteikties, kā grib. Bet no cilvēkiem, kas ar viņu ir saskārušies, nevienam nenoliedz to, ka Rubiks ir stāvējis un

Principiāla nostāja Nacionālā teātra Jaunajā zālē

palicis pie savas nostājas. Ar to viņš ir nopelnījis arī cieņu.

Izrādē, kurā viņu atveido Uldis Anže, Rubiks ir ļoti spilgts tēls. Skatoties man šķita – ja viņš uz skatuves lielākoties neatrastos būrī, būtu sarežģīti nejust cilvēcīgas simpātijas.

Ar aktieriem, kuri attēlo noziedzniekus, runājām par to, ka pats galvenais ir tas, lai mēs neredzam nekādu attieksmi – vai šis cilvēks ir labs vai slikts. Mūsu uzdevums ir tikt pie šī cilvēka kodola. Tālāk spriedumu lai izdara publika. Mums nekas nav jāp dara ne vieglāks, ne sarežģītāks. Bet mums bija ļoti svarīgs kāds konstants vizuāls atgādinājums par to, kas šis cilvēks tomēr ir. Izrādē *Ko var cilvēks* tās ir ķēdes, ar kurām noziedznieks saslēgts. Jaunajā izrādē Rubiks no sāka gala līdz gandrīz pašām beigām ir būrī. Bet aktieru darbā mēs neko neaiztiekam. Tur mēģinām tikt pie cilvēka serdes. Man šķiet, Jānis Joņevs precīzi pateica: ir svarīgi pieņemt, ka mūsu pretspēki nav idioti. Viņi ir gudri, talantīgi. Mēs neko neiegūsim, nodzēšot šīs īpašības skatuves versijā.

Vai tu gribētu, lai Rubiks noskatās izrādi?

Viņš cīnījās pret to, lai mums būtu šī brīvā valsts, bet mēs tagad dzīvojam brīvā valstī. Ja viņš vēlas, droši var nākt skatīties. Man nav nekādu iebildumu. Bet to, ka mani ļoti interesē viņa domas par izrādi, es arī nevaru apgalvot. Nedomāju, ka, skatoties izrādi, viņam būtu kāda liela, aizraujoša atklāsmē.

Vai, veidojot izrādi, tu pats par šo laiku esi atklājis kaut ko jaunu?

Esmu dzimis 1997. gadā, un man tas viss ir vēsture. Izrādes laiks saistās ar varonību, patriotismu, kopā sanākšanu, bet man bija paskrējusi garām visa tā laika situācijas bīstamība. Cik ļoti viss bija uz naža asmens, cik daudz atbaidošu, šausmīgu lietu notika. Katrā izrādē, ko taisu, mūsu pirmā publika ir Ķekavas vidusskolas skolēni. Man teica, ka viņu pirmais jautājums skolotājam pēc izrādes esot bijis: «Kā jūs vispār dzīvi palikāt? Kā jūs izdzīvojāt?» ●